

JINOIY JAVOBGARLIK INSTITUTI VA UNING ILMIY-HUQUQIY ASOSLARI

Gulomov Abdulaxadxon Baxtiyor o'g'li

Namangan davlat universiteti

Yuridik fakulteti 2-bosqich talabasi

Email: abdulahadgulomov5050@icloud.com

<https://orcid.org/0009-0004-6668-692X>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21697541>

Annotatsiya: Ushbu maqolada jinoyat huquqining markaziy tushunchalaridan biri bo'lmish jinoiy javobgarlik institutining mohiyati, ijtimoiy-huquqiy tabiatiga ilmiy va mantiqiy nuqtai nazardan yondashilgan. Ishda jinoiy javobgarlikning kelib chiqish shartlari, jinoyat tarkibi elementlarining (obyekt, obyektiv taraf, subyekt, subyektiv taraf) mantiqiy zanjiri hamda ushbu institutga singdirilgan konstitutsiyaviy-huquqiy tamoyillar tahlil qilinadi. Shuningdek, qilmishning jinoiyligini istisno etuvchi holatlar, javobgarlikdan ozod qilish asoslari va jinoiy javobgarlikning bosqichma-bosqich rivojlanish dinamikasi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Jinoiy javobgarlik, jinoyat tarkibi, *actus reus*, *mens rea*, zaruriy mudofaa, aybsizlik prezumpsiyasi, jazo, sudlanganlik, mantiqiy-huquqiy tahlil.

THE INSTITUTE OF CRIMINAL LIABILITY AND ITS LOGICO-LEGAL FOUNDATIONS

Gulomov Abdulakhadkhon

2nd year student of the Faculty of Law of NamSU

Abstract: This article examines the essence and socio-legal nature of criminal liability, one of the central concepts of criminal law, through a scientific and logical lens. The study analyzes the conditions for the emergence of criminal liability, the logical chain of elements constituting a crime (*corpus delicti*: object, *actus reus*, subject, and *mens rea*), as well as the constitutional and legal principles embedded within this institute. Furthermore, it highlights the circumstances excluding the criminality of an act, grounds for exemption from liability, and the step-by-step developmental dynamics of criminal responsibility.

Keywords: Criminal liability, element of crime, *actus reus*, *mens rea*, self-defense, presumption of innocence, punishment, criminal record, logico-legal analysis.

ИНСТИТУТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ И ЕГО ЛОГИКО-ЮРИДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Гуломов Абдулахадхон

Студентка 2 курса юридического факультета НамГУ

Аннотация: В данной статье с научно-логической точки зрения рассматриваются сущность и социально-правовая природа института уголовной ответственности, являющегося одной из центральных категорий уголовного права. В работе анализируются условия возникновения уголовной ответственности, логическая взаимосвязь элементов состава преступления (объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона) и конституционно-правовые принципы, заложенные в данном институте. Кроме того, освещаются обстоятельства, исключающие преступность

деяния, основания освобождения от ответственности и поэтапная динамика развития уголовной ответственности.

Ключевые слова: Уголовная ответственность, состав преступления, объективная сторона, субъективная сторона, необходимая оборона, презумпция невиновности, наказание, судимость, логико-юридический анализ.

Mavzuning dolzarbligi va zaruriyati. Zamonaviy huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishning eng muhim shartlaridan biri — inson huquq va erkinliklarining ishonchli kafolatlanishi hamda jamiyatda qonun ustuvorligining ta'minlanishidir. Har qanday demokratik jamiyatda davlat o'zining eng keskin va og'ir vositasi bo'lmish jinoyat-huquqiy majburlov choralari qo'llash orqali ijtimoiy tartibni va fuqarolar xavfsizligini muhofaza qiladi. Biroq, davlatning shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish va unga nisbatan jazo choralari qo'llash vakolati cheksiz va cheklanmagan hokimiyat shakli bo'lishi mumkin emas. Aynan shu sababli, jinoyat huquqi doktrinasida jinoiy javobgarlik instituti va uning mantiqiy-huquqiy asoslarini ilmiy va o'zviy tahlil etish masalasi azaldan huquqshunoslik fanining eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib kelmoqda.

Jinoiy javobgarlik shunchaki davlat organlarining shaxsga nisbatan jazo qo'llash harakati emas, balki chuqur mantiqiy, aksiologiyik va huquqiy mezonlarga tayanadigan murakkab ijtimoiy-huquqiy institutdir. So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari, xususan, jinoyat va jinoyat-prosessual qonunchiligini liberallashtirish, insonparvarlashtirish hamda odil sudlov sifatini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlar jinoiy javobgarlik poydevorini tashkil etuvchi mantiqiy va huquqiy tamoyillarni qayta ko'rib chiqishni va ularni zamonaviy xalqaro standartlarga moslashtirishni talab etmoqda. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oiliy qadriyat deb e'lon qilinganligi munosabati bilan, har bir jinoiy-huquqiy norma va ushbu norma asosida yuzaga keladigan javobgarlik mexanizmi mantiqiy jihatdan benuqson, huquqiy nuqtai nazardan esa qat'iy asoslangan bo'lishi shart.

Jinoiy javobgarlikning mantiqiy-huquqiy asoslari haqida so'z ketganda, birinchi navbatda, qilmishning jinoiyligini belgilovchi mezonlar — *Actus Reus* (ijtimoiy xavfli qilmish va uning oqibatlarini) hamda *Mens Rea* (shaxsning ruhiy munosabati, aybi) o'rtasidagi zaruriy va mantiqiy bog'liqlik tushuniladi. Kontinental (*Civil Law*) hamda Anglo-sakson (*Common Law*) huquq tizimlarida jinoiy javobgarlikka tortish va jazo qo'llash (*liability*) shartlari hamda shaxsning sud oldida javob berish majburiyati (*answerability*) o'rtasidagi nisbat bo'yicha turlicha yondashuvlar mavjud. Ushbu yondashuvlarni atroflicha o'rganish va milliy jinoyat huquqi amaliyotiga tatbiq etish jinoiy javobgarlikni sun'iy ravishda kengaytirish (*overcriminalization*) va asossiz jazolashning oldini olishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, jinoiy javobgarlikni belgilashda "zarar tamoyili" (*harm principle*), mutanosiblik va adolat mezonlarining mantiqiy asoslarini tadqiq etish, qilmishning jinoiyligini istisno etuvchi holatlarni (zaruriy mudofaa, oxirgi zarurat va h.k.) aniq chegaralash, shuningdek, shaxsni javobgarlikka tortish vakolatiga ega bo'lgan davlat idoralari faoliyatini mantiqiy va huquqiy doirada ushlab turish ushbu ilmiy tadqiqotning amaliy zaruratini belgilab beradi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. Jinoiy javobgarlik va uning huquqiy-falsafiy hamda mantiqiy asoslari masalasi mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turli davrlarda o'rganib kelingan.

Sharqiy Yevropa va milliy jinoyat huquqi doktrinasida jinoiy javobgarlik instituti va jinoyat tarkibi elementlarini tadqiq etishda M.H. Rustambayev, R.K. Kabulov, A.A. Otajonov, U. Tadjixanov, A.S. Yakubov, V.N. Kudryavsev, A.V. Naumov, V.Y. Tasiy kabi taniqli huquqshunos olimlarning ilmiy ishlari muhim o'rin tutadi. Ularning tadqiqotlarida jinoiy javobgarlikning kelib chiqish asoslari, jinoyat obyekti, obyektiv tarafi, subyektiv hamda subyektiv tarafi o'rtasidagi mantiqiy va huquqiy aloqadorliklar batafsil yoritilgan.

G'arb va Anglo-amerika huquq falsafasi hamda jinoyat huquqi doktrinasida jinoiy javobgarlikning mantiqiy va axloqiy cheklovlarini tadqiq etishga J.S. Mill, H.L.A. Hart, J. Feinberg, A. Ashworth, J. Horder, D. Husak, G.P. Fletcher, R.A. Duff va C. Duarte d'Almeida kabi tadqiqotchilar katta hissa qo'shganlar. Xususan, R.A. Duff o'zining "Answerability" (Javob berish majburiyati) konsepsiyasida jinoiy javobgarlik va jazo qo'llash shartlarini mantiqiy ravishda ajratib ko'rsatgan bo'lsa, C. Duarte d'Almeida ushbu nazariyaning prosessual va mantiqiy ziddiyatlarini ochib bergan. An'anaviy tadqiqotlar ko'proq jinoyat tarkibining statik elementlarini tahlil qilishga qaratilgan bo'lsa, ushbu ishda jinoiy javobgarlik instituti mantiqiy-huquqiy doirada, ya'ni shaxsning davlat oldidagi javob berish majburiyati (*answerability*), oqllovchi holatlar (*defences*) hamda amaldagi protsessual qoidalar o'rtasidagi dinamik va mantiqiy bog'liqlik nuqtai nazaridan hammon yetarlicha yaxlit tadqiq etilmagan. Bu esa mazkur dissertatsiya (maqola/ish) mavzusining tanlanishiga va uning ilmiy yo'nalishiga asos bo'ldi.

Tadqiqotning obyekti va predmeti. Tadqiqotning obyekti sifatida jinoiy javobgarlik institutining vujudga kelishi, amal qilishi va bekor bo'lishi jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy va huquqiy munosabatlar majmui xizmat qiladi.

Tadqiqotning predmeti esa jinoiy javobgarlikning mantiqiy va huquqiy asoslarini belgilovchi jinoyat qonunchiligi normalari, milliy va xorijiy huquqiy doktrinalar, sud amaliyoti hamda jinoyat huquqi falsafasiga oid nazariy va ilmiy qarashlardan iborat.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. Tadqiqotning asosiy maqsadi — jinoiy javobgarlik institutining mohiyati va mantiqiy-huquqiy asoslarini kompleks tahlil qilish, shaxsni javobgarlikka tortish va jazolash mezonlarining mantiqiy izchilligini aniqlash hamda milliy jinoyat qonunchiligi va amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni hal etish belgilab olindi:

1. Jinoiy javobgarlik institutining ijtimoiy-huquqiy va falsafiy tabiatini hamda uning huquqiy davlatdagi o'rnini aniqlash;
2. Jinoyat tarkibi elementlari (*Actus Reus* va *Mens Rea*) o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni hamda ayb uchun javobgarlik tamoyilining namoyon bo'lish xususiyatlarini o'rganish;
3. Anglo-sakson va Kontinental huquq tizimlarida jinoiy javobgarlik (*responsibility*) va jazo qo'llash (*liability*) tushunchalarining nisbatini mantiqiy-huquqiy nuqtai nazardan solishtirish;
4. R.A. Duffning "Javob berish majburiyati" (*Answerability account*) va C. Duarte d'Almeidaning kritik yondashuvlarini tahlil qilish orqali jinoyat (*offence/crime*) va himoya vositalari (*defences*) o'rtasidagi mantiqiy chegarani belgilash;

5. Qilmishning jinoiyligini istisno etuvchi holatlarning (zaruriy mudofaa, oxirgi zarurat va h.k.) jinoiy javobgarlikni bekor qilishdagi mantiqiy va huquqiy ta'sirini tahlil qilish;
6. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida va sud amaliyotida jinoiy javobgarlik asoslarini qo'llashda yuzaga kelayotgan mantiqiy va huquqiy ziddiyatlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning umumfalsafiy va maxsus usullaridan foydalanildi. Xususan, mantiqiy tahlil va sintez usuli orqali jinoiy javobgarlik tushunchasining tarkibiy qismlari o'rganildi; formal-huquqiy va deduktiv usullar yordamida jinoyat-huquqiy normalarning mantiqiy tuzilishi tahlil qilindi; qiyosiy-huquqiy usul vositasida milliy va xorijiy mamlakatlar jinoyat qonunchiligi hamda doktrinalari taqqoslandi; tizimli-strukturaviy usul esa jinoiy javobgarlikni bir butun huquqiy institut sifatida baholash imkonini berdi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi jinoiy javobgarlik institutini nafaqat qonun normalarining statik yig'indisi, balki mantiqiy va prosessual munosabatlar majmui sifatida kompleks va qiyosiy tahlil etilganligida namoyon bo'ladi. Xususan:

- Jinoiy javobgarlik (*responsibility*) va jazolanish (*liability*) o'rtasidagi mantiqiy va huquqiy chegaralar aniqlashtirilib, shaxsning sud oldida javob berish majburiyati (*answerability*) jinoyat sodir etilganligi fakti bilan emas, balki oqlovchi holatlarning (*defences*) yo'qligi bilan bevosita bog'liqligi mantiqiy-huquqiy jihatdan asoslab berildi;
- Jinoyat tarkibidagi obyektiv (*Actus Reus*) va subyektiv (*Mens Rea*) elementlarning o'zaro mantiqiy zanjiri hamda ushbu zanjirning uzilishi jinoiy javobgarlikni to'liq istisno etishi haqidagi nazariy xulosalar rivojlantirildi;
- Qilmishning jinoiyligini istisno etuvchi holatlar shunchaki jazodan ozod qilish vositasi emas, balki qilmishning ijtimoiy xavfliligini va axloqiy noto'g'riligini yo'qqa chiqaruvchi mantiqiy-huquqiy filtr sifatida baholandi;
- Milliy Jinoyat kodeksi normalarida jinoiy javobgarlikning kelib chiqish asoslarini aniqlashtirish va ularni inson huquqlari sohasidagi xalqaro mantiqiy-huquqiy standartlarga moslashtirish bo'yicha aniq takliflar shakllantirildi.

Tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyati. Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, unda ilgari surilgan xulosalar, konseptual g'oyalar va mantiqiy-huquqiy tahlillar jinoyat huquqi falsafasi va doktrinasini boyitishga, jinoiy javobgarlik va jazo institutlarini yanada teranroq anglashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati esa ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalardan milliy jinoyat va jinoyat-prosessual qonunchiligini takomillashtirishda, Oliy sud Plenumining qonunlarni qo'llash bo'yicha beradigan yo'riqnomalarini tayyorlashda, shuningdek, oliy o'quv yurtlarida "Jinoyat huquqi", "Jinoyat huquqi falsafasi" va "Inson huquqlari" fanlaridan darslik va o'quv qo'llanmalari yaratishda foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi.

Faraz qilaylik, D shaxs Vning mol-mulkini Vning roziligisiz olib qo'ydi. D ushbu olib qo'yish harakati uchun jinoiy javobgar bo'ladimi? Har doim ham emas. Angliya huquqiga ko'ra, D faqat insofsizlik bilan (*dishonestly*) harakat qilganida hamda Vni o'z mol-mulkidan umrbod mahrum qilishni niyat qilganidagina (*intends to be deprived permanently*) o'g'rilik jinoyatini sodir etgan hisoblanadi. O'g'rilik — sodir etilishi shaxsning ruhiy (psixik) holatiga bog'liq bo'lgan ko'plab jinoyatlardan biridir. Jinoyat tarkibining muayyan ruhiy holatni talab

qiluvchi elementlari mens rea (subyektiv taraf) elementlari deb ataladi. Boshqa elementlar esa actus reus (obyektiv taraf) elementlari sifatida tanilgan.

Ba'zilarining ta'kidlashicha, agar D jinoyatning barcha elementlarini qanoatlantirsa — ya'ni D actus reusni mens reabilan birga sodir etsa — bu Dni jinoiy javobgar (*criminally responsible*) qilish uchun yetarli, ammo Dga nisbatan jinoiy jazo qo'llash (*criminally liable*) uchun yetarli emas. Bu o'rinda javobgarlik (*responsibility*) — javob berish majburiyati (*answerability*) sifatida tushuniladi (Daff 2007, 19–36-betlar). Biz jinoyat sodir etganimiz uchun sudlar oldida javobgar bo'lsak-da, himoyalani (oqlovchi) vositalari (*defences*) shaklida qoniqarli javoblar berish orqali jinoiy jazodan (*liability*) qutulib qolishimiz mumkin. Jinoiy javobgarlikning ushbu konsepsiyasi — buni javob berish majburiyati konsepsiyasi (*the answerability account*) debataylik — jinoyat va himoya vositasi o'rtasidagi tafovutga tayanadi (bunga hali qaytamiz). Javob berish majburiyati konsepsiyasi foydasiga keltiriladigan argumentlardan biri jinoiy protsess hamda dalillar to'plash qoidalariga asoslanadi. Ayblov hukmini olish uchun prokuratura Dning jinoyat sodir etganini oqilona shubhalardan xoli tarzda (*beyond a reasonable doubt*) isbotlab berishi shart. Bunday isbot bo'lmagan taqdirda, D bema'lol sukunat saqlashi (suvga chuk tushib olishi) mumkin. Agar prokuratura o'z ayblovini asoslab bersa, Dda himoya vositasini isbotlash uchun kuchli mantiqiy sabablar paydo bo'ladi: aks holda, D aybdor deb topiladi va jazolanadi. Ushbu qoidalarining eng yaxshi izohi shundaki (argumentga ko'ra), jinoiy qilmishlar aks holda mavjud bo'lmagan "javob berish majburiyati"ni keltirib chiqaradi. Aynan shu majburiyat, Dni jinoyatchi deb hisoblashga yetarli asoslarimiz bo'lganda, nega biz Dga sud oldida o'zini oqlab berishi uchun qo'shimcha mantiqiy bosim o'tkazishimizni tushuntirib beradi.

Ba'zilarining fikricha esa, sinchiklab tekshirilganda, bizning protsessual va dalillarga oid qoidalarimiz javob berish majburiyati konsepsiyasini qo'llab-quvvatlay olmaydi, aksincha uni yo'qqa chiqarishga xizmat qiladi. Ushbu qoidalar prokurorlarga Dning jinoyat sodir etgani haqidagi dalillarni ham, Dda himoyalani asoslari yo'qligi haqidagi dalillarni ham birdek ko'rib chiqishni buyuradi. Agar Dning o'zini zaruriy mudofaa tartibida o'ldirganiga oid kuchli dalillar bo'lsa, D jinoiy javobgarlikka tortilmasligi kerak. Bu holat ko'rilyotgan masala uchun quyidagi sababga ko'ra muhimdir. Prokurorlar javobgarlikka tortish-tortmaslikni hal qilayotganda, ular D sodir etgan qilmishi uchun javob berishga chaqirilishi kerakmi-yo'qmi degan masalani hal qilmoqda bo'ladilar. Dning aniq zaruriy mudofaa holatida odam o'ldirgani ma'lum bo'lganda prokurorlar uni jinoiy javobgarlikka tortmasligi kerakligi haqidagi fakt — himoya vositalariga ega bo'lgan shaxslarning sud oldida javobgar emasligidan dalolat beradi. Bu shuni ko'rsatadiki, biz jinoiy sudlar oldida "shunchaki huquqbuzarlik bo'lgan qilmishlar" (*offences*) uchun emas, balki "haqiqiy jinoyat bo'lgan qilmishlar" (*crimes*) — ya'ni mavjud himoya vositalari bilan oqlab bo'lmaydigan jinoiy qilmishlar uchun javob berishimiz shart. O'z-o'zidan ravshanki, biz aynan haqiqiy jinoyatlar uchun jinoiy jazolanamiz (*liable*). Agar javobgarlik (*responsibility*) bu javob berish majburiyati (*answerability*) bo'lsa va biz haqiqiy jinoyatlar uchun javobgar bo'lsak, u holda jinoiy javobgarlik shartlari (*conditions of criminal responsibility*) va jinoiy jazolanish shartlari (*conditions of criminal liability*) bir xil va ayni narsadir. Shunday ekan, yuqorida tasvirlangan javob berish majburiyati konsepsiyasi o'z qiymatini yo'qotadi (Duarte d'Almeida 2015, 239–267-betlar).

Ushbu tadqiqotda jinoiy javobgarlik institutining ijtimoiy-huquqiy mohiyati, uning kelib chiqish shartlari hamda jinoyat huquqi doktrinasidagi mantiqiy-huquqiy poydevori kompleks va qiyosiy-analitik tarzda o'rganildi. Olib borilgan tahlillar va nazariy-amaliy izlanishlar natijasida quyidagi muhim ilmiy-nazariy va amaliy xulosalarga kelindi:

1. Jinoiy javobgarlikning konseptual mohiyati:

Jinoiy javobgarlik shunchaki davlat va uning vakolatli organlari tomonidan jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan qo'llaniladigan jazo yoki majburlov chorasi emas. U, eng avvalo, davlat va shaxs o'rtasida yuzaga keladigan, qat'iy mantiqiy va konstitutsiyaviy-huquqiy mezonlarga tayanuvchi o'ziga xos huquqiy munosabatdir. Ushbu munosabatda shaxsning javob berish majburiyati davlatning o'zboshimchalik bilan emas, balki strictly qonun doirasida va adolat tamoyillari asosida harakat qilish majburiyati bilan cheklanadi.

2. Jinoyat tarkibi elementlarining mantiqiy zanjiri:

Jinoyat tarkibi (*corpus delicti*) elementlari — obyekt, obyektiv taraf (*Actus Reus*), subyekt va subyektiv taraf (*Mens Rea*) shunchaki normativ talablar yig'indisi bo'lmay, shaxsni javobgarlikka tortish uchun zarur bo'lgan mantiqiy zanjirni tashkil etadi. Ushbu zanjirning bitta halqasi (masalan, ayb shakli yoki sababiy bog'lanish) uzilishi yoki isbotlanmay qolishi jinoiy javobgarlikni to'liq va muqarrar ravishda istisno etadi. Aybsiz zarar yetkazganlik (*strict liability*) uchun jinoiy javobgarlikning taqiqlanishi inson huquqlarini ta'minlashning eng asosiy mantiqiy-huquqiy filtri hisoblanadi.

3. Javobgarlik (*Responsibility*) va Jazo qo'llash (*Liability*) nisbati:

Anglo-sakson va kontinental huquqiy qarashlarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, R.A. Duff ilgari surgan "Javob berish majburiyati" (*Answerability account*) nazariyasi shaxsning sud oldidagi javobgarligini va jazoga tortilishini sun'iy ravishda ikki bosqichga ajratishga urinadi. Biroq, C. Duarte d'Almeida hamda zamonaviy protsessual amaliyot asosli ravishda isbotlaganidek, prokuratura va tergov organlari shaxsni sudga oshirishdan oldin nafaqat *offence* (qilmish) mavjudligini, balki *defences* (qilmishni oqlovchi va jinoiylikni istisno etuvchi holatlar) yo'qligini ham aniqlashi shart. Demak, haqiqiy jinoiy javobgarlik shartlari va jazo qo'llash shartlari mantiqan bir-biridan ajralmas va ayni bir narsadir.

4. Qilmishning jinoiyligini istisno etuvchi holatlarning o'rni:

Zaruriy mudofaa, oxirgi zarurat kabi holatlar shunchaki shaxsni jazodan ozod qilish vositasi emas. Mantiqiy nuqtai nazardan, bu holatlar sodir etilgan xatti-harakatning ijtimoiy xavfliligini va axloqiy noto'g'riligini (*wrongness*) yo'qqa chiqaradi. O'zini yoki boshqalarni himoya qilish tartibida harakat qilgan shaxs sud oldida javobgar (*responsible*) hisoblanmaydi, chunki uning qilmishi boshidanoq jinoyat (*crime*) belgilari va mohiyatiga ega bo'lmaydi.

5. Milliy qonunchilik va amaliyotni takomillashtirish yo'nalishlari:

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi va sud amaliyotida jinoiy javobgarlik asoslarini qo'llashda asossiz jinoiylashtirish (*overcriminalization*) va ortiqcha jazo choralarining oldini olish uchun:

- Jinoyat kodeksida jinoiy javobgarlikning kelib chiqish asoslarini faqat va faqat to'liq isbotlangan jinoyat tarkibi hamda oqlovchi holatlarning yo'qligi bilan bog'lash normasini yanada aniqlashtirish;

- Tergov organlariga shaxsga ayblov e'lon qilishdan va ishni sudga oshirishdan oldin qilmishning jinoiyligini istisno etuvchi holatlarning mavjud emasligini isbotlash majburiyatini qat'iy yuklash;
- Muqobil (ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan) jazo turlari va yarashtirish institutini mantiqiy-huquqiy jihatdan yanada kengaytirish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, jinoiy javobgarlik institutining mantiqiy-huquqiy poydevorini mustahkamlash va uni xalqaro standartlar asosida izchil qo'llash fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlashga, odil sudlov sifatini oshirishga va jamiyatda qonun ustuvorligini amalda ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. — Toshkent: Adolat, 2024 (so'nggi o'zgartish va qo'shimchalar bilan).
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-prosessual kodeksi. — Toshkent: Adolat, 2024.
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Sudlarning hukmlari, qarorlari va ajrimlarida odillik va ayb uchun javobgarlik tamoyillarini qo'llash amaliyoti to'g'risida"gi Qarorlari va yo'riqnomalari.
5. Rustambayev M.H. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi (Umumiy qism). Darslik. — Toshkent: "Yuridik adabiyotlar publish", 2021. — 560 b.
6. Kabulov R.K., Otajonov A.A. Jinoyat huquqi: Umumiy qism. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2019.
7. Tadjixanov U., Saidov A. Huquq nazariyasi va davlat ta'limoti. — Toshkent: Sharq, 2018.
8. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в уголовном праве. — Харьков: Выща школа, 1988.
9. Kelsen, H. *General Theory of Law and State*. — Cambridge: Harvard University Press, 2017.
10. Ashworth, A., & Horder, J. *Principles of Criminal Law*. (9th ed.). — Oxford: Oxford University Press, 2021.
11. Dressler, J. *Understanding Criminal Law*. (8th ed.). — Carolina Academic Press, 2018.
12. Fletcher, G. P. *Rethinking Criminal Law*. — Oxford: Oxford University Press, 2000.
13. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. — Москва: Юристъ, 2004.
14. Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций: в 3 т. Т. 1. Общая часть. — Москва: Проспект, 2020.